

Diagnóza puberta

26.9.2010

Krize, konflikty, katastrofy. Puberta má dnes prostě špatnou pověst. Kdybychom si ale znovu vzpomněli, v čem spočívá smysl této životní fáze, mohli bychom vrátit pubertákům to, co jim vždy patřilo – roli avantgardy lidské společnosti.

Jdi do prdele!“ Někdy je to tak hrozné, že Gesa neví, jak dál. Jsou to dny, kdy se Tim ze školy vrátí mrzutý a hned si začíná vybíjet špatnou náladu na zbytku rodiny. Na dvou mladších bratrech, které drzými poznámkami trápí tak dlouho, až vybuchnou. Anebo na Gese. „*Stačí maličkost, třeba otázka, kdo je na řadě s umytím nádobí, a situace se vymkne kontrole. Tim nám vyčítá, že jsme nespravedliví a blbí a někdy to opravdu přehání s tónem.*“ Celé hodiny se prý Gesa snažila se svým synem „rozumně mluvit“ – bez úspěchu. „*Ted' tam pravidelně posílám manžela. Ten zachovává větší klid.*“

Štíhlá, blondatá, v kostkované košili – jednačtyřicetiletá Gesa rozhodně nevypadá jako „přísná matka“. A teoreticky tato vychovatelka z Berlína samozřejmě velmi dobře ví, že mezi rodiči a dětmi nemůže všechno vždy probíhat úplně hladce. Koneckonců, když ona sama v sedmnácti nechtěně otěhotněla, ani její rodiče nebyli příliš nadšeni. Přesto má dnes problém smířit se s tím, o čem věděla, že to jednoho dne přijde. Její syn Tim je v pubertě. A to se vším všudy.

Monstrum zvrací

„*Jako dítě ho zajímalo úplně všechno,*“ vzpomíná Gesa. „*Znal jména spousty německých řek a hor a sypal ze sebe vzdálenost jednotlivých planet od Země. V deseti letech však Tim začal zlobit. Ve vlaku cestou do školy vlezl do sítě na zavazadla. Po škole se nevrátil domů.*“ A známky měl čím dál horší. Dnes má problémy ve škole zase pod kontrolou, ale Gesa přesto svého roztomilého, malého Tima už nepoznává. „*Doma se stahuje do svého pokoje a celé hodiny jen kutí něco na počítači. Pokud chci vědět, jestli má přítelkyni, musím se podívat na jeho Facebook. A nedávno dokonce přišel domů opilý a pozvracel nám koupelnu.*“

„Iritace“ a „nelibost“, to jsou ještě nejméně nepříjemné pocity, kterými většina rodičů na pubertu svých dětí reaguje. Soudě podle otázek, které na internetových fórech pokládají především matky, také v českých rodinách je směs hněvu, zoufalství a zklamání v této fázi vývoje potomků na denním pořádku. Příspěvky s titulem, jako je třeba „Diagnóza – puberta“ nebo „Jak přežít pubertu svých dětí“, zároveň svědčí o tom, jak naše společnost pubertu vnímá: jako určitý druh nemoci, jež nám roztomilé děti prostřednictvím hormonů najednou promění v nevyzpytatelná, nehorázná a nevychovatelná monstra, která se nezajímají o nic jiného než o své darebné přátele, nakupování, drogy a sex.

Z pohledu rodičů a učitelů nejdůležitější otázkou proto skutečně je, jak tuto „križi“ přežít. V USA a západní Evropě se však pomalu prosazuje úplně jiný pohled na

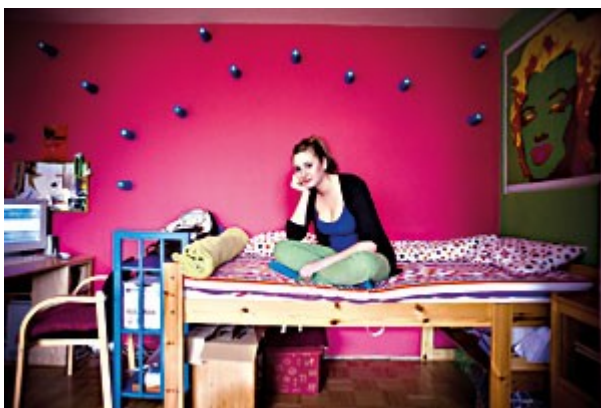
období mezi desátým a osmnáctým rokem života. Neurologové, biologové, pedagogové a psychologové došli k revolučním poznatkům o tom, co puberta vůbec je, co se v těle mladých lidí v této fázi vývoje odehrává. A s nimi přicházejí nové odpovědi na staré otázky: Proč se naše hodné děti najednou chovají tak asociálně? Jak mají rodiče na proměnu svých potomků reagovat? A jak musí vypadat školní systém, aby se puberta nestala nesnesitelným hororem jak pro děti, tak pro učitele? O tom všem se bude muset diskutovat. Už teď je ale jisté, že problémem není puberta jako taková. Problematický je spíš náš pohled na ni. I když někdy skutečně není jednoduché nepovažovat chování vlastního pubertáka za naprosto idiotské.

Nedefinovatelné výpary

Nejvíce si Gesa zošklivila vlastního syna asi v okamžiku, kdy vypukl skandál kolem pornografie. Volala škola – Tim si na školním počítači stáhl filmy, ve kterých nějací nazí lidé hodně hlasitě sténali. „*Přitom velmi dobře ví, že něco takového považují za hnus,*“ vysvětluje Gesa. „*Vždycky svým synům říkám: Vezměte si příklad ze svého otce. Ten mi pokaždé pomáhá do kabátu.*“

S tím, že z Timova hlediska momentálně existují zajímavější věci než dokonalé způsoby, se však Gesa bude muset smířit. Již samo slovo „puberta“ poukazuje na to, o co tady vlastně jde: v latině „pubes“ znamená „ochlupení klína“. A nejviditelnější příznak puberty skutečně spočívá v tom, že se dětské tělo pomalu mění v tělo dospělého člověka. Mladý člověk získává schopnost se rozmnožovat – a s tím je přirozeně spojen zvýšený zájem o to, co rozmnožování slouží: sex. Už od věku osmi let dívčí vaječníky produkují sexuální hormon estrogen. U chlapců proces, na jehož konci varlata produkují testosteron, začíná až zhruba ve věku deseti let. Mezi dvanáctým a třináctým rokem života průměrná dívka zažije první menstruaci. A průměrný kluk se někdy mezi devátým a patnáctým rokem ráno probudí se spermatem v pyžamu. Nedávno ještě velmi jemná dětská pleť se najednou podobá drobenkovému koláči. Voňavé dítě najednou páchne potem a dalšími nedefinovatelnými výpary. A kvůli urychlenému růstu se z úměrného dětského těla během roku stane nešikovné, neohebné „cosi“. S tímhle že má naše dítě šanci sehnat sexuálního partnera?

Je to docela složitá záležitost. Prvního pohlavního styku se průměrný Čech dočká až spolu se svou zletilostí. Zvědavost a pudy lze ale uspokojovat i jinak. „Osmdesát procent všech čtrnáctiletých se již opakovaně dívalo na pornofilm. Znají sexuální praktiky, které se ještě o generaci dříve v literatuře nebo filmech neobjevovaly,“ píše v celé západní Evropě uznávaný dánský rodinný terapeut Jesper Juul ve své knížce o pubertě. Podle Juula to však není žádný důvod ke starostem. Zajímavější než skutečnost, že po desátém roku života pohlavní hormony proměňují dítě v mladého člověka s vlastní sexualitou, jsou totiž úplně jiné otázky: Proč se to vlastně nestane už dříve? Proč člověk dosáhne pohlavní dospělosti o tolik později než ostatní savci? A proč příroda člověku nakládá, aby se staral o své potomky dlouhá léta, než jsou schopni založit vlastní rodinu?

Tajuplná brzda v hlavě

„Pokud chceme pochopit, co puberta vlastně je, musíme se ptát, v čem spočívá její smysl,“ říká Gunther Moll, profesor dětské psychiatrie na univerzitě v Norimberku. Před dvěma lety spolu se svým kolegou biologem Ralphem Dawirsem vydal knížku, která v Německu způsobila značný rozruch, protože autoři žádají radikální změnu perspektivy pohledu na pubertu. „Puberta je velmi důležitým vynálezem lidstva,“ píší autoři, „protože spolu s dalšími vynálezy, jako je třeba vzpřímená chůze, použití ruky nebo jazyk, teprve lidstvu umožnila kulturní evoluci.“

Zní to komplikovaně, ale je to vcelku jednoduché. Na rozdíl od všech ostatních živočichů se člověk od svého biologického okolí do značné míry emancipoval. Díky svým kognitivním schopnostem a kulturním vědomostem se dokáže rychle přizpůsobit. Navíc dokáže své okolí aktivně ovlivňovat. A k dosažení tohoto jedinečného postavení byl nutný právě „vynález“ puberty. „Před zhruba dvěma miliony let předchůdce člověka začal chápat, že vědomosti znamenají moc,“ uvádí Moll s Dawirsem: „Začal znalosti a schopnosti, které získal během honu, předávat z jedné generace na druhou. Tak vznikala situace, v níž bylo výhodné, aby se prodloužila fáze učení. A proto se vytvořila mozkiem řízená brzda, která zpomalila individuální pohlavní zralost. Bez této brzdy bychom dnes pohlavní dospělosti dosáhli ve věku šesti nebo sedmi let.“

Skutečně již kojenci do věku jednoho až dvou let vyrábějí pozoruhodné množství pohlavních hormonů estrogenu a testosteronu. Potom ale zatím nevyjasněné mechanismy v mozku způsobí, že se produkce těchto hormonů na několik let zredukuje na minimum. Výsledkem je, že se pohlavní zralost opozdí. A smysl tohoto zdržení spočívá v tom, aby člověk získal čas naučit se věci, které se v průběhu dějin ukázaly jako nezbytné.

Tento poznatek má zásadní důsledky pro to, jak s pubertou a puberťáky zacházíme: pokud totiž mladý člověk konečně dosáhne pohlavní dospělosti, míní Moll s Dawirsem, doba učení a pasivního přihlížení by měla končit. Puberta tedy není nějaká „porucha“ normálu nebo „krize“, která přejde. Z biologického hlediska je to startovní výstřel ke generační změně. „Mladí lidé převzali kormidlo. A k tomu potřebují odvahu a rozhodnost. Na jedné straně se kulturní vědomosti musely zachovat a předat. Na druhé straně bylo také nutné je rozvíjet a přizpůsobit novým podmínkám. K tomu byla nutná určitá míra hazardérství (nebo útočnosti).“ A právě v tom asi najdeme důvod, proč mladík, jako je Tim, ve vlaku vleze do sítě na zavazadla nebo nechodí ze školy domů. Proto riziko zranění je nejvyšší než právě během puberty. A je to také důvodem, proč se odnedávna noc co noc odehrávají dobrodružství také pod peřinou mladé dámy, které zde budeme říkat Hedvika.

Harry Potter zachraňuje lidstvo

„*Moje maminka řekla, že když mě s tím ještě jednou přistihne, bude opravdu zle,*“ říká Hedvika a upíjí minerálku. „*Samozřejmě jsem věděla už předtím, že bude proti. Ale já jsem přesto pokračovala.*“ S brýlemi a rovnátky tato šestnáctiletá dívka na první pohled vlastně nevypadá jako české vydání Johanky z Arku. Přesto Hedvika doma už několik let odolává ve velké bitvě. „*Maminka je velmi věřící,*“ vypráví, „*několikrát denně se modlí, chodí ke zpovědi a v neděli samozřejmě na mši. Vychovávala v tom i mne, ale před dvěma lety jsem jí řekla, že už do kostela chodit nebudu, že mě to nebaví.*“ Matka rozhodnutí své dcery respektuje – koneckonců k tomu, aby věřila, ji nemůže přinutit. Když ale Hedvika začala číst knížky, které podle matky odporují křesťanskému pohledu na svět, vypukla otevřená válka. „*Maminka si myslí, že knížky a filmy jako třeba Avatar, Harry Potter nebo Stmívání jsou proti Bohu,*“ vysvětluje Hedvika. „*Proto mi je zakázala. Ale já jsem přesto prolezla knihovny, půjčila si je a teď je holt čtu v noci pod peřinou.*“

Hedvičino chování můžeme považovat za vzdorovité. Můžeme je však číst úplně jinak. Jako příběh mladé ženy, která si troufá ověřit jistoty, v nichž dosud žila. Hedvika opakuje právě to, co dělali mladí lidé už před dvěma miliony let. „*Opouští dům, aby zjistila, zda to, co se naučila, stále ještě odpovídá realitě, nebo jestli své vědomosti musí nějak přizpůsobit novým skutečnostem.*“ *Puberta je období experimentování s hodnotami a názory,*“ připomíná německý rodinný poradce Jan-Uwe Rogge. Mladý člověk si musí hodnotový systém rodičů otestovat, aby se mohl rozhodnout, které představy a hodnoty chce převzít a které odmítne. A jenom takovým způsobem může puberta dosáhnout kýženého cíle: dospělého člověka s vlastní identitou.

Je to ale nanejvýš riskantní záležitost. Co když se na konci ukáže, že se rodiče mýlili? Čím se potom nahradí jejich model? Kdo mě zachrání, když během testování ztratím orientaci? Vydat se na takovou nejistou a nebezpečnou cestu z pohledu pubertáka vlastně nedává smysl. Z hlediska společnosti však neustálé testování pravidel, která řídí naše spolužití, přináší výhodu, o níž píše Moll s Dawirsem: aktualizací vědomostí se ideálním způsobem přizpůsobujeme okolí. Proč však jsou mladí lidé ochotni v zájmu celé skupiny na sebe brát takové riziko? Důvod je jednoduchý – rozum je během puberty prostě vypnutý.

Je nutné si zvyknout

Když se Renata Holoubková vrátí domů, má často pocit, že se brzy zblázní. Při profesi geodetky má tato sedmačtyřicetiletá brunetka z Prahy hodně dlouhý pracovní den – a její sedmnáctiletá dcera Berta by jí měla pomáhat s domácností. „*Nejde o nic dramatického,*“ říká paní Holoubková. „*Vynést odpadky, něco si uvařit a čas od času vyluxovat.*“ Po návratu domů však matka Bertu většinou nezastihne při uklízení, nýbrž u počítače. „*Neustále chatuje s kamarádkami nebo brouzdá na Facebooku,*“ stěžuje si matka. „*A když reptám, hned se pohádáme.*“ Pokud se ale člověk zeptá Berty, jak vypadá její typické odpoledne, dozví se něco úplně jiného: „*Dobře, hned po návratu ze školy krátce usedám k počítači. Ale pak se věnuju domácnosti. A teprve*

potom zase chatuju. “ Proč je tedy její maminka tak nespokojená? Na to Berta nemá odpověď. A není ani divu: její mozek je totiž už několik let doslova „mimo provoz“.

Je to právě moderní výzkum mozku, co už zhruba deset let vede k tomu, že se pohled na pubertu na Západě radikálně mění. Až do poloviny devadesátých let totiž byli experti přesvědčeni, že „typicky pubertální“ chování je jen a jen výsledkem činnosti hormonů. Prostřednictvím techniky magnetické rezonance se však americkému neurologovi Jayi Gieddovi během několika let povedlo ukázat, že mozek se během puberty nestará jen o výrobu pohlavních hormonů.

Na vývoj tohoto zásadního orgánu se již od okamžiku početí můžeme dívat jako na neustálý proces růstu a spojování a potom zase oddělování a odumírání nervových buněk. Zhruba po sedmém roce života je na řadě s oddělováním a odumíráním také čelní mozkový lalok, tedy ta část mozku, která řídí kontrolu chování, plánování a uvažování. Stejně jako sochař tesá z bloku mramoru sochu, proces odumírání buněk vede k individuální osobnosti člověka. Mezi šestým a jedenáctým rokem života dítě získává pojetí času, rozvíjí dlouhodobou paměť a začíná pracovat se zkušenostmi. Které nervové buňky a synapse v čelním mozku odumřou a které zůstanou zachovány, záleží na konkrétních podmínkách, v nichž se jedinec pohybuje.

K velkému překvapení vědců však všechny tyto struktury začátkem puberty podstupují další rošádu, v jejímž rámci se významně rozroste bílá vrstva, jíž je mozková kůra zevnitř vyložena. Tato vrstva se stará o rychlost, s níž si nervové buňky mezi sebou předávají informace. Proto mozek v pubertě pracuje čím dál účinněji. Ostrost zraku je na vrcholu. Zefektivnění centra řeči vede k tomu, že mnoho puberťáků si najednou užívá bystrých analýz argumentů svých rodičů.

Nejdůležitějším důvodem konfliktů mezi rodiči a dětmi v tomto věku je však skutečnost, že ze všech částí mozku přijde při přebudování na řadu jako poslední právě čelní mozkový lalok. To znamená ta část mozku, které přísluší plánování a odhad důsledků jednání. Pokud se tedy Berta má rozhodnout, jestli je naléhavější chatování, nebo luxování, domácnost to má předem prohrané. Myšlenka na kamarádky prostě vítězí. Z hlediska evoluce to dává logiku: zpochybňovat vše, co nás naučili rodiče, se odváží jen ten, kdo rozum prostě vypne. A jen ten, kdo neustále nemyslí na nebezpečí, může vyzkoušet něco neznámého. Chaos v hlavě puberťáků je tedy předpokladem toho, že se lidstvo i nadále vyvíjí ideálním způsobem. A proto si paní Holoubková bude muset na neuklizený byt prostě zvyknout.

Převlékám se, tedy jsem

Pubertální přebudování mozku je však důležité nejen proto, aby mladý člověk byl schopen otestovat staré pravdy. Stavěníště v hlavě zároveň slouží k tomu, aby se uvolnila dosud silná emocionální vazba na rodiče. Tato úzká vazba (která u zvířat nemá obdobu) je předpokladem toho, že rodiče jsou vůbec schopni převzít obrovskou námahu spojenou se zdoluhavou výchovou dítěte. Kdo má ovšem založit vlastní rodinu, ten musí své rodiče opustit. A většina puberťáků přitom volí taktiku, která některé rodiče dráždí až k nepřičetnosti.

Frédéric (42) například nemůže pochopit, proč se život jeho čtrnáctileté dcery točí výhradně kolem otázky, co má kdo na sobě. Přitom sama Eva příliš extravagantně vlastně nevypadá. Těsné džíny, tričko, conversky s květinovým vzorem a dlouhé blond vlasy na čele končící v šikmé ofině. A Evin make-up je tak decentní, že se člověk musí dívat dvakrát, aby zjistil, že zářivé modré oči mladé dívky jsou výsledkem použití kosmetiky. Za ležerní fasádou se však skrývá pečlivě promyšlený a s námahou zrealizovaný plán: „*Vstávám v půl šesté, protože mi trvá zhruba hodinu a půl, než můžu vyrazit do školy,*“ říká Eva. „*Osprchuji se, myji si vlasy, fěnuji, maluji se a oblékám. A potom se většinou minimálně jednou ještě převlékám.*“ Ze sto dvaceti eur kapesného měsíčně Eva ušetří dvacet eur. „*Zbytek utratím za časopisy o módě, kosmetiku, obuv a oblečení.*“ Aby byla „in“, jezdí mladá dívka ze severoněmeckého městečka Mölln pravidelně s kamarádkou do blízkého Lübecku či rovnou do Hamburku.

„Místo toho, aby se učila angličtinu, se několikrát denně převléká, nakupuje, sedí před Facebookem nebo telefonuje se svými podobně línými přáteli,“ zlobí se Frédéric. Při bližším pohledu se však ukazuje, že povrchní chování jeho dcery představuje především pokus uvolňovat vazbu na rodiče a získávat vlastní identitu. Předtím, než založí vlastní rodinu, si téměř všichni mladí lidé vybudují úzké vztahy se skupinou přátel: „*Přátelé v tomto věku poskytují velmi důležitou možnost experimentování,*“ vysvětluje rodinný poradce Jan-Uwe Rogge.

Pro Evu je proto zcela zásadní, aby „působila dobrým dojmem“, což se jí vedle rodičů bohužel vždy nedaří. „*Když jsme v restauraci, oni si třeba pískají písničku nebo jim visí vlasy do omáčky,*“ popisuje Eva. „*Fakt se chovají trapně.*“

Frédéric na tuto výčitku reaguje širokým šklebem. Často si totiž před přáteli své dcery píská, právě proto, že ví, že ona ho za to nenávidí. A většina psychologů by ho za to pochválila. I když otec z jejího momentálního životního stylu příliš nadšený není, svou dceru podporuje. A zároveň se odmítá vzdát vlastních zálib a hodnot. To, co puberťáci nejvíc potřebují, je právě solidarita a respekt na straně jedné a konfrontace a opravdové výzvy na straně druhé. A z toho vyplývají nejen konkrétní doporučení na adresu rodičů. Otázka také je, jak by měl vypadat systém, ve kterém by se žáci, rodiče ani učitelé nemuseli puberty bát.

Řekni, že jsem v pořádku

„*Kdo s hodnotovou výchovou svých dětí začíná až v pubertě, ten přichází definitivně pozdě,*“ připomíná důležitou okolnost Václav Mertin, psycholog z pražské Karlovy univerzity. „V pubertě rodiče sklízejí jen to, co během dětství zaseli.“ A právě nejpozději v tomto období (v tom panuje mezi experty naprostá shoda) by se rodiče měli snažit se svými potomky navázat skutečné „partnerství“. Příkazy ani tresty už nefungují. Puberťáci kvůli přebudování mozku napomenutí „neslyší“. A smysl puberty spočívá právě v tom, aby se děti od představ svých rodičů zásadně odvrátily. Konfliktům tedy nelze zabránit. Podle dánského terapeuta Jesperse Juula je jedinou cestou, jak rodinné spolužití zorganizovat, „rovnoprávný dialog“. „Alternativy,“ píše Juul, „*spočívají v neustálém boji o moc – nebo v podřízení jedné strany. Ještě před*

jednou generací to byly především děti, kdo se musel poddat. Dnes není výjimkou, že se podřizují rodiče – buď proto, že se bojí konfliktů, nebo proto, že si nevědí rady.“

Vzdát se rodičovských představ o tom, co je „správné“, nebo naopak děti úplně ponechat vlastnímu osudu je ale cesta do pekel. Podstatný je naopak právě zmíněný dialog s pubertákem spojený s respektem k jeho revoltě. „*V pubertě dítě vychováváte už jenom tím, že jste mu dobrým příkladem,*“ říká Václav Mertin. A pokud se dítě podle jejich vzoru chovat nechce, rodiče by si to neměli brát osobně. „*Děti nic nedělají proti vám,*“ povzbuzuje je Jesper Juul. „*Všechno dělají jenom pro sebe. To, co naše děti během puberty chtějí, je jenom tohle: potřebují vědět, že na světě jsou dva lidé, kteří si myslí, že jsem úplně v pořádku.*“

Efekt prince Charlese

Navíc – a na tom se experti rovněž shodují – mladí lidé chtějí převzít opravdové úkoly a odpovědnost. A to znamená, že bychom jim měli vrátit společenskou roli, kterou od prvních vzpřímených kroků člověka vždycky měli. Je to role inovativních průkopníků, jejichž kreativita a odvaha vždy byla předpokladem optimálního vývoje lidstva.

Zásadním problémem současnosti je fakt, že zatímco takzvané primitivní národy měly výborně vypracované rituály, s jejichž pomocí přijímaly své děti mezi dospělé (společná oslava první dívčí menstruace nebo zkouška chlapců v „ostrém“ boji), průmyslové společnosti Západu svým pubertákům přirozenou generační změnu upírají. Puberta je vnímána jako problém, a především nikdo přesně neví, od které chvíle jsou naši teenageři plnoprávními dospělými jedinci. „*Puberták v naší společnosti nemá žádný vliv,*“ stěžují si norimberští experti Moll a Dawirs. „*Jeho tvořivý pud se potlačuje. A mezera mezi dosáhnutím pohlavní dospělosti a společenským uznáním dospělosti je čím dál větší. Jedná se o tragický ‚efekt prince Charlese‘, který celý život čeká na to, až konečně bude moci svou matku na trůně vystřídat. Vlastnosti pubertáků, které se historicky ukázaly jako úspěšné, jsou dnes považovány za patologické či kriminální. V dnešním Německu by Romeo s Julií byli případ pro úřad péče o mládež.*“

Místo toho, abychom mladým lidem dali opravdové úkoly, zapojili je do politických rozhodnutí a poskytli jim možnost, aby ukázali svou kreativitu, uzavíráme je do vzdělávacích zařízení a cpeme je dalšími a dalšími informacemi o citrátovém cyklu, vektorech nebo cechovnictví ve středověku. Přitom vědecké studie i zkušenosti učitelů svědčí o tom, že mezi sedmou a devátou třídou je pokrok v učení jen minimální. Mozek mladých lidí je v tomto věku prostě obsazený jinými věcmi. A proto Moll a Dawirs (ale také další vědci) žádají, abychom pubertáky už nenutili sedět ve školních lavicích, ale vzdělávali je v úplně jiných věcech.

Hurá do záchvatu zoufalství

„A jak teď rozděláme oheň?“ Hanna, Emma, Ilja a Julius trochu bezradně postávají kolem ohniště. Z vysokých stromů a hustých křovin kolem dokola kape voda. Rozmočená hlína se lepí na holínky a vytrvalý déšť zanechal na rozpadlých budovách za jejich zády tmavé mapy. „Měli bychom dřevo skladovat pod střechou,“ říká Hanna, ale Ilja oponuje, že dřevo na vzduchu rychleji schne. „Dobře. Ale jak teď rozděláme oheň?“ ptá se Hanna. Bez ohně nebude oběd. A den bez oběda je pro teenagera naprostá katastrofa.

Téměř rok Hanna, Ilja a ostatní studenti státem uznané školy Montessori z berlínské části Köpenick pravidelně přijíždějí sem, do Strausbergu, malého městečka na severovýchod od německého hlavního města. Nebo lépe řečeno: do pralesa. Za NDR ve třech velkých budovách žily a pracovaly jeptišky, které v rozsáhlé zahradě pečovaly o jabloně, zeleninové záhony a květiny. Potom se ale léta o domy a pozemek nikdo nestaral. Od té doby tady bují příroda a obyvatelé města z domů odnesli všechno, co se dá nějak zpeněžit. Představitelé školy jsou ale přesvědčeni, že přes katastrofální stav budov se pozemek během příštích let promění ve „školu mládeže“, která pubertákům nabídne alternativu běžné školní docházky.

„V rámci našeho pedagogického programu škola mládeže slouží k tomu, aby pubertáci měli možnost žít v bezpečí skupiny lidí ve stejném věku a zároveň si vyzkoušet, kde je jejich místo ve společnosti,“ vysvětluje ředitel školy Uwe Reyher. „V pubertě nám příroda ukáže sama, co mladý člověk potřebuje. Rostou mu velké a dlouhé ruce a nohy – a my po něm chceme, aby cosi bifloval ve školní lavici. To přece nemá smysl. Naši studenti ze sedmé až deváté třídy tady budou mít naopak možnost určitou dobu žít a pracovat bez rodičů. Chceme tady zařídit malou farmu, penzion a obchůdek, ve kterém se budou prodávat naše výrobky. Cílem je, aby se děti podílely na hospodářském koloběhu,“ říká Reyher. „A tím je připravujeme na život po škole.“

Konkrétní zkušenosti a opravdové výzvy – asi žádný jiný pedagog tyto potřeby pubertáků nebral tak vážně jako kdysi slavná italská pedagožka Maria Montessori. Dnes to ale není jediná cesta. Také nejvlivnější německý pedagog současnosti Hartmut von Hentig žádá, aby se škola během puberty nahradila dvěma „léty na zkušené“. A proto pro pubertáky ze školy v hamburské městské části Winterhude každý školní rok začíná takzvanou výzvou. Tři týdny studenti jezdí na kole, pracují na farmě nebo pěšky přecházejí Alpy. Přitom platí: žádné hotely, žádné sprchy, žádný McDonald's. Nocleh zajistí stany či stodoly. Jídlo se připravuje na ohni nebo vaříči. Pro rozmazlené děti z bohatých hamburských rodin něco takového představuje tvrdou zkoušku. A proto jsou během přecházení Alp záchvaty zoufalství a slzy na denním pořádku. A přesto se studenti každý rok znovu o toto dobrodružství derou. Poskytuje jim možnost, aby poznali sami sebe v neobvyklých situacích, aby pocítili vlastní hranice. A tuto možnost nabízí i projekt ve Strausbergu.

Najít ten správný život

Než tamní „škola mládeže“ skutečně otevře dveře, zbývá ještě spousta práce. Střechy naléhavě potřebují pokrýt, na zahradě musí vzniknout terasy, sportoviště a kulturní centrum – a velkou část úkolů mají vykonat studenti. Ne všichni jsou z představy na

kosení vysoké trávy nadšení. Především u těch žáků, kteří předtím intenzivně bojovali s typickými problémy puberty, však projekt působí jako „probuzení“.

„Od sedmé třídy se mi prostě vůbec nechtělo do školy,“ vypráví patnáctiletý Ilja při štípání dřeva. „Často jsem mizel, začal kouřit. A později jsem dokonce vyloupil pár aut.“ Potom přišel projekt ve Strausbergu – a od té doby Ilja trávil dva dny týdně klučením „pralesa“. „Dobrým studentem dodnes sice nejsem,“ připouští Ilja. Ale už nemá potřebu, aby svou dospělost dokládal kriminálními kousky. „Už jako dítě jsem velmi rád pracoval s dřevem a také jsem spravoval auta,“ říká. „Ale ve škole to samozřejmě nikoho nezajímá. Teprve tady si ostatní studenti a učitelé všimli, co umím. Navíc jsem se tady hodně dozvěděl sám o sobě. A také pochopil, že se musím škole více věnovat, pokud ji chci dodělat.“

Představa, že mladí lidé během puberty už nechodí „normálně“ do školy, ale že místo toho prožívají období praktického učení, se určitě hned s velkou podporou neseťká ani v Česku, ani v Německu. Přesto se však v obou zemích množí náznaky změny myšlení: V ČR například formou nových vzdělávacích programů. V Německu požadavkem na zeštíhlení kurikul. Kvalita místo kvantity, tak zní heslo. Za tím stojí poznatek, že vědomosti lidstva rostou takovým tempem, že škola studenty stejně již nemůže naučit všechno, co je „důležité“. A zároveň žádný rozumný člověk nemůže chtít, aby děti trávily celé mládí jen biflováním.

Myšlenka, že pubertáči opustí školní lavice, aby se nějakou delší dobu vzdělávali jiným, praktickým způsobem, tedy nepředstavuje nic jiného než jen dokončení již nastoupené cesty. I když na Západě je dnes v módě poslat děti do školky, kde se už ve věku tří let naučí čínštinu, cílem vzdělávacího systému musí podle mnoha expertů být něco úplně jiného: Dovednost, již naše děti do budoucna potřebují nejvíce, spočívá v tom, aby byly schopné z obrovského množství informací vybírat ty, které skutečně potřebují – a aby byly dostatečně silné se z moře možností, jak žít vlastní život, rozhodnout pro tu, jež jim skutečně přinese pocit štěstí. A v tomto směru se pár měsíců na farmě nebo ve vlastním obchodě určitě může ukázat jako užitečnější než mnoho hodin výuky matematiky či biologie. „Cílem školy přece je, aby se děti staly opravdovými osobnostmi a abychom je připravili na reálný život,“ míní také ředitel školy Uwe Reyher. „Dejme jim opravdové úkoly – a ony promění svět.“ A skutečně: Kolem poledne je ohniště ve Strausbergu vyčištěno od plevele. A přes neustálý déšť se dětem podařilo rozdělat oheň. V jednom hrnci vaří nudle, ve druhém guláš z párků. Chutná to výborně.

Autor/ři: Anneke Hudalla